

antiquorum vestibulis saepius adscripta perspicimus. Ex his enim, qui ad Martyrum memorias agendas, vel in Sacrificio Missae vel Divinis in Officiis dies dicti fuissent, dignoscebantur. Praeterea cujusque mensis nomen aliquando etiam graece, ac hebraice designatum, ut in Latino Calendario a Dominico Georgio in appendice Adonis vulgato inspicitur, ac praeter Calendas, Nonas, Idus, Dominicales litteras columnatim descriptas, Autumni, Hiemis, Veris, Æstatis initia, lunationes, solarem per Zodiaci signa cursum, atque Sanctis cujusque Civitatis, ac Diocesis sacros dies Calendaria proferunt. Vigilias, quoque Octavas, aliquando etiam Ecclesias, in quibus conventus stationes fierent, Scrutiniorum dies, Jejuniorum, ac Litaniarum tempora, Ecclesiarum dedications indicabant. Divinum insuper officium, et praesertim Nocturnorum lectiones modo plures, modo pauciores in his ordinabantur; ut ex Monachorum Calendariis speciatim colligere est.

III. At enim quidnam utilitatis vetusta haec Calendaria praestant? Si quis ista perquirat, consulat viros in Ecclesiastica eruditione apprime versatos, ex iis enim quanti sint vetusta haec monumenta facienda, facile digne scere poterit. Docent enim illi primum per haec sacra monumenta nobis aditum praesertim patere ad recte agnoscendum quot, qualesque fuerint Sancti Viri, quos a primis usque saeculis veluti proprios quaelibet coluerit Ecclesia. Proprios, exempli causa, Carthaginensis Ecclesiae Sanctos, uti a fonte, ex veterissimo haurimus Carthaginensi Calendario, quod Mabillonius *Tom. III. Analectorum*, vulgavit. Idem de aliis Ecclesiis altera praestant Calendaria, quibus mirum est, quot lites, quotque errores e medio tollantur. Insuper ex istis qui Sancti citius, qui tardius publico religioso cultu donati fuerint, qui Martyres, qui Confessores extiterint, qui illorum Natales, quique Translationum dies fuerint, diserte colligitur: praeter quam vero haec quoque monumenta aliquando indigitant, quo ritu, ac ratione Psalmodia, et Liturgia in eisdem Ecclesiis ordinarentur, quinam il-

LIBER TERTIUS

DE CALENDARIS, MARTYROLOGIIS, DE SS. MARTYRUM CRUCIBUS, ET ACTIS, DE BITU SACRARUM CONCIONUM, NEC NON DE ANTIQUA INITIANTORUM CONCILIORUM FORMA, AC ORDINE IN EISDEM SERVATO.

CAPUT I.

De Calendariis.

I. Singulis Ecclesiis (1), sua inerant Calendaria, seu Codices, a quibus Feriae in honorem vel Dei, vel Martyrum exhibebantur, quique non uno semper appellati sunt nomine. Isti enim *Fasti* a Tertulliano in libro *de Corona Militis* nominantur. Insuper in Hierolexico Domini Macri *Feriale* idem esse ac Calendarium legimus. *Ephemerides* aliquando etiam nuncupantur. Quasdam Graeco Moschas Tabulas, seu *Calendaria Cl. viri Papbrochii*, et Assemanus *Ephemerides* appellantur. At quum aliquando sacri *Fasti*, seu *Calendaria Evangeliorum*, atque *Epistolarum initia*, ac fines pro circulo anni exhiberent; idcirco etiam appellati *Capitularia et Comites* fuere. Hujusmodi sunt *Calendaria a Frontone*, atque a Martenio publici juris facta.

II. *Calendaria* enim quum *Psalmodie*, ac *Liturgiae* perutilia atque omnino necessaria fuerint; hinc in *Codicu*m, *Missaliu*, ac *Breviariorum* tum recentiorum, tum

(1) Althan, *De Calendariis Caput III.*

larum ritus, ac consuetudines fuerint, atque earum magnos interdum etiam innuant eventus. Proinde multa praesertim de Festivitatibus veterima Calendaria cum recentibus conferenti patebunt, videlicet quando haec inceperint, quandoque ab una ad alteram dimanarunt Ecclesiam, quo tempore ex crebris Calendariorum mutationibus auctae fuerint, quae solummodo Metropoli, quae toti Provinciae communes extiterint, aliaque complura id generis scitu dignissima sese offerent, quae ad multiplices Ecclesiarum ritus intime dignoscendos viam sternere valent.

CAPUT II.

De Martyrologiis.

I. Nonnulli opinati sunt Martyrologia (1) ipsis Calendariis recentiora esse, vel utraque unum idemque olim fuisse. At falluntur profecto. Calendaria longe differunt a Martyrologiis. Singulae enim Ecclesiae, ut dixi, sua habuere Calendaria, in quibus digesta erant nomina Martorum et Episcoporum, etc. diesque notati quibus memoria eorum anniversario cultu celebraretur. Martyrologia vero, non unius loci propria, sed totius Ecclesiae fuere communia, quippe quae totius orbis Martires Confessoresque generaliter continerent. Et in Calendariis quidem nomen urbis nunquam adscribitur, cum in usum duntaxat unius Ecclesiae comparata essent. At in Martyrologio nomina singularum urbium et oppidorum adnotantur, verbi gratia, Romae, Alexandriae, Antiochiae et similia; propterea quod ad usum totius Ecclesiae illud institutum est. Insuper Calendaria nomen duntaxat exhibent Martorum, diemque ac locum in quo fit statio: in Martyrologiis vero et genus passionis, et tempus quo passi sunt Martires, et locus ac iudex adnotari solent. Itaque quaevis Ecclesia olim suorum Martorum gesta,

(1) Molanus, *De Martyrologiis*, Caput I. et seqq.

literis exarata habebat, quae publice legebantur diebus festis, sive Natalitiis, quibus nimis illi mortem pro Jesu Christo oppetierant. Hinc Ecclesiae praeter Calendaria, auctis Martyrum memoriis, libros habuerunt, in quibus tum propriae, tum aliarum Ecclesiarum Martorum, atque Confessorum gesta brevi descripta erant, ut singulis diebus eorum, qui ea die martyrium adeptierant, memoria coleretur.

II. Haec de Martyrologiorum origine, nunc de auctoris. Putarunt nonnulli primum omnium Martyrologii scriptorem Eusebium fuisse. At vero ab ipso, uti observat doctissimus Baronius, Acta Sanctorum Martyrum copiosissime fuerunt conscripta, non compendiosa narratione, ut communis loquendi usu Martyrologium dici possit. Non ab Eusebio igitur, sed ab ipsis S. R. E. Protonotariis, iam inde a temporibus S. Clementis Papae Romanum Martyrologium originem ducere, et initium ausplicari dicendum est: quod diversis temporibus (ut auctus est subinde Martorum atque aliorum Sanctorum numerus) incrementum accepit. Ceterum Romani Martyrologii diversa esse coepерunt exemplaria, quorum alia sine ullo additamento, in eadem, qua sunt scripta, simplicitate remanerunt, alia autem alias ac diversas in dies accessiones acceperunt.

III. Beda Anglicanae Ecclesiae Monachus, Martyrologium privato studio concinnavit. Vulgatum est tomo tertio Operum Bedae anno 1563. ac deinde seorsim typis Plantinianis anno 1564. Usuardus Monachus Ordinis S. Benedicti suum edidit Martyrologium in gratiam Caroli Magni, vel Caroli Calyi (id enim in dubium vertitur). Usuardi Martyrologium primo edidit Molanus anno 1568. et recudit anno 1583. Alias deinde quamplures habuit editiones, quas vide apud Bollandistas. Rabanus Maurus, Abbas Fulensis, ac deinde Archiepiscopus Moguntinus, qui floruit Imperatoribus Ludovico Pio, ejusque filio Lothario, alterum quoque scripsit Martyrologium, quod publici juris fecit Henricus Canisius *Antiquae Lectiones* tom. VI. Wandelbertus quoque, Prumiensis in Trevirensi

dioecesi Monachus, Martyrologium metro heroico conscripsit, atque Otrico viro illustri dicavit, praefixo inter alia anapaestico carmine ad Lotharium Imperatorem, Ludovici Pii filium. Martyrologium hoc sub titulo *Ephemeridum Bedae tom. I.* operum illius, et sub veri auctoris nomine a Molano in prima Usuardi editione, vulgatum fuit. S. Ado Viennensis in Gallia Episcopus, luculentius scripsit Martyrologium. Edidit illud Jacobus Mosander; dein Rosweydis, et doctissimus Georgi. Adoni suppar fuit B. Notkerus Balbulus, in coenobio S. Galli apud Helvetios monachus. Is quoque Martyrologium scripsit, quod est e Bibliotheca S. Galli ab Henrico Canisio in tomis *Antiquae Lectionis* publicatum, sed multum non uno loco.

CAPUT III.

De ss. Martyrum Cruciatibus.

I. Tractaturi hoc capite de Martyrii (1) instrumentis, quibus gloriosissimi atque invicti Domini nostri Iesu Christi milites pro ejus honore mortem forti animo subiere; a sacrosanta Cruce operis initium facere decrevimus. Neminem autem esse arbitror, qui ignoret, suis apud Romanos crucis supplicium in usu. Atque ejus quidem diversa fuisse genera plane constat. Aliae namque ita erant comparatae, ut qui affixi eisdem essent, inversis manerent capitibus. Contra rectae aliae erant, ejusque omnino similes, cui milites jossu Pilati Jesum Christum crucifixerant. Jam vero aliquae lignis transversis, quae se mutuo decussarent, componebantur. Quandoque ramosae arbores crucis loco adhibitae sunt, eisque veritatis testes configebantur. Alii utroque pede suspendebantur, ac modo fumo suffocati, modo admotis facibus miserandum in modum adusti, modo ingentium saxonum pondere, quae collis eorum alligata essent, pressi

interibant. Alapis, colaphis, pugnis et calcibus nonnquam caedebantur Martyres, sed praesertim, ut in eorum Actis legimus, Christianae Feminae. Ignominia gravissima haec erat, de qua Gellius Lib. 20. cap. 1. Torcularibus praeterea hostes Christianorum, quasi uvas, et olivas, sanguinem expressuri, Sanctorum Martyrum corpora premebant. Meminerunt de equuleo, torquendi instrumento, cum Cicero, tum alii multi, uti Valerius Maximus, Quintilianus, Seneca, Ammianus Marcellinus, et res gestae Martyrum fere innumerae.

II. Tribus potissimum instrumentis carnes Martyrum discerpebantur; *Ungulis, Uncis, Pectinibus*. *Ungulae* erant quoddam forcipis genus non ad scindendum aptum, sed cuius extremitates erant dentatae, ita ut utramque partem comprimendo, carnes discerperent. *Uncus* erat baculus oblongus, habens in extremitate ferramentum incurvum et retortum. *Pectines* ferrei similes erant iis, quibus lana pecti solet, sed longioribus baculis affixi. Damnati ad metalla notis primum, ac stigmate deformabantur, compeditibus vinciebantur, ac tandem dexter illis oculus effundiebatur, sinistrique pedis nervus praescindebatur. *Nervus* erat instrumentum, quo pedes Christianorum, et crura in carceribus alligabantur, qualem describit Valesius in notis ad Epistolam Ecclesiae Lugdunensis apud Eusebium. Porro grave id fuisse supplicium ex eo colligitur, quod eo Martyres plures occubuerint. De more apud antiquos damnandi reos ad bestias in Amphiteatro, multa dixit Petrus Faber, Lib. 2. Semest. cap. II. Hujus supplicii meminit etiam Asinius Pollio Lib. 10. epist. 32. Aulus Gellius Lib. 5. cap. 14. et saepe Acta Martyrum. Leonibus frequentius, quam canibus, aut aliis belluis objiciebantur; unde apud Tertullianum in Apologia et libro de Spectaculis extat illa Gentilium vox: *Christianus ad Leonem*. Hoc supplicium servile erat, ut ex legibus constat, quare quem tales Christiani apud Gentiles haberentur ut pluribus notat Tertullianus in Apolog. huic suppicio ut plurimum deputabantur.

III. De olla martirii instrumento meminit Scriptura sa-

(1) Gallonius, *De Sanctorum Martyrum cruciatibus*. Caput I. et seqq.

cra Mach. Lib. 2. cap. 7. Erat olla, ut Nonius Marcellus ait, vas ex aere confectum, in quod damnati homines, vestibus denudati, immittebantur, ut ibidem elixarentur. In more autem majorum erat plurimis vasorum generibus uti ad reos, et maxime Christianos excruciantos. Erat *Aeneus Taurus* machina quaedam, sic ad veri tauri imaginem accurate expressa, ut motus illi dumtaxat, et mugitus deesset. Per dorsum apertum, si quis aderat excruciantus, conjiciebatur, et postea dorso iterum clauso, ignis circa ipsum accendebatur. Quo vero modo hoc suppicio cruciarentur SS. Martyres, exponit laudatus Gallonius. *Vivicburium* supplicium erat, quo malefici, et Magi animadverti solebant, ut habet Clemens Alexandrinus Lib. 4. Strom. Quum itaque Christiani a Gentilibus tales reputarentur, eo suppicio puniebantur. Quare Tertullianus Lib. ad Scapulam conqueritur Christianos ita puniri, quum nec sacrilegi, nec publici hostes essent. Quum vero comburendi erant, eorum manus in tergum retrorsum revinciebantur, ut scribit Prudentius in agone S. Fructuosi, et vetus Martyrologium de eodem agone. Quandoque clavis affigebantur, ut constat ex agone S. Polycarpi apud Eusebium.

IV. Erant *Plumbatae*, ut Sanctorum Martyrum res gestae indicant, Prudentius, et picturae antiquissimae, quae Romae visuntur, quoddam flagelli genus ex funiculis, aut loris factum, quorum summitatibus glandes plumbeae alligabantur, quo postea terga, et collum damnati verberabantur. Supplicium erat vitiosorum hominum apud veteres. *Graphis* Martyres aliquot confossi fuerunt. Erant autem graphia aenea instrumenta, quibus in albo, hoc est in ceratis tabulis, veteres scribebant. Praeterea serras etiam adhibebant interdum hostes Christianae Religionis, ut de nostris supplicium sumerent. Quamobrem sectos fuisse aliquos legimus in antiquis monumentis Ecclesiarum. Ac lanceis nonnullos fuisse tebratos, atque transfixos constat. Erant autem *lanceae* similes earum quae etiamnum sunt in usu, et appellantur eodem nomine. Gladio autem permultos fuisse neca-

tos, traditum memoriae a majoribus nostris est, qui aut Historiam Ecclesiae, aut acta SS. Martyrum descripserunt. Sagittis item transfixi haud pauci fuerunt. Cum vero capite Christiani ab hostibus essent plectendi, principio virgis caedebantur, tum ad locum supplicii adducti Deo sese, suos, Ecclesiam, Principes, atque inimicos ipsos fusis precibus commendabant, inde sudariis, vel panniculis quibusdam eis oculi ligabantur, postea genua flectere, atque sese paullulum incurvare cogebantur: postremo ictu gladii obtruncabantur, et Martyrii premium obtinebant, quod illis, fuerat in coelo paratum. Non defuerunt autem, qui Jesu Christi sectatores in altissima loca vi traherent, atque in praeceps agerent. Immo vero extiterunt ex Ethnici homines moribus adeo efferatis, ut in navim impellere, et ingentibus saxis eorum collis alligatis, in mare projicere auderent, ac si mare aberat, fluminibus immergere.

V. Collis, vel caudis equorum persaepe eos alligabant, et per loca aspera, atque saxosa, ac spinis vel carduis consita raptabant, quoad vivere desiissent. Neque vero his tot suppliciis contenti erant. Nam in calcis fornacem, cum maxime ferveret, permultos conjicere non dubitabant. *Numella* autem machina erat lignea foramina habens rotunda, quae et collo, et pedibus eorum, qui leges violassent, injiciebatur. *Crates* ferreae non tribus modo, sed etiam pluribus costis componebantur. His ignem supponebant Ethnici, et Christianos imponere, ac ne adusti moveri possent, furcis detinere, et coquere solemne fuit. Quam autem atrox id supplicium, quo Laurentius, aliique affecti sunt, quamque immane esset, comprehendi vix quidem potest. Similis cratis lectus ferreus erat, quamquam paulisper e terra elevatus. Huic item Ethnici ligna, vel carbones accensos supponi, et impositos Christianos torqueri imperabant. Sedibus item ferreis nostros ut insiderent cogebant, aut eorum capitibus galeas imponebant, aut maxillis aereos, et ferreos globos admovebant, aut tunica eos ferrea induebant, aut clavis tempora transfigebant, aut ferreis obeliscis latera torrebant.

Atque hujusmodi instrumenta tunc adhibebant, cum maxime ignita essent. Praeterea prunas in ora, et aures martyrum immitebant et capitibus, ceterisque corporis membris imponebant. Nonnunquam in ardentes fornaces, rogos, vel fossas pruni carentibus plenas injecti interibant. Quandoque una cum cubiculis, aedibus sacris, in quibus habitabant, circumjecto igne absumentur.

VI. Evellebantur malleis dentes Martyrum, quos erexit stipitis nefarii homines alligaverant. Eisdemque stipiti adstritorum cultris linguae abscondebantur. Catenae vincula erant ferrea, quibus aut servi, aut rei, aut animalia, ne fugerent, detinebantur. Lapidibus etiam magnis Christi Domini nostri servi excruciantur. Cumque victos se esse a Martyribus hostes Christianae Religionis viderent, in eorum cadavera saeviendum putabant. Quamobrem cavebant interdum ne quis eos sepelire auderet. Nam eorum, qui Deos affecissent contumelia, digna esse corpora, ajebant, quae a canibus, et vulturibus dilacerarentur.

CAPUT IV.

De Actis Martyrum.

I. Post Sacras Scripturas, quas Divini (1) Spiritus afflato editas nobis reliquerunt sancti Dei homines, nihil nobis sanctius, atque antiquius esse debet, quam genuina Martyrum acta, quae veneranda nobis antiquitas hactenus illibata servavit. Id sane persuasum erat priscis illis Christianis, qui furentibus licet persecutionibus, aut certe paulo post iis sedatis, tanta cum sollicitudine, saepius etiam cum vitae periculo, Sanctorum Martyrum Acta comparare satagebant, ut nullum non moverent lapidem, nulli industriae, labori, atque auctoritati parcerent, quo votis suis potirentur. At quibus modis id ob-

(1) Ruinart, *Acta Martyrum, Praefatio.*

tinuerint, distinctius explicabimus. Plerumque Christiani in ipsis publicis iudiciis populi turbis sese immiscebant, ut vel visa et audita deinde scriberent, postea acta concinnabant, quae ab Episcopis, aut aliis, quibus haec cura demandata fuerat, recognita et approbata, demum omnium fidelium manibus terebantur. Nonnunquam ab ipsismet Notariis publicis quantovis pecuniarum praetio extorquebant. Alio item modo Martyrum aliquot gesta ad nos pervenerunt, cum scilicet ipsimet Martyres tormenta, quae a se ipsis, vel ab aliis Martyribus superata fuerant, describere curarunt. Eiusmodi Acta habemus, quae Sancta Perpetua de suo ipsis martyrio conscripsit. Idem Saturus, Flavianus, aliquique passim Martyres de se ipsis praestiterunt. Sic etiam Ignatius Martyr Romanos de iis, quae in itinere a militibus perferebat, certiores fecit in sua Epistola plane apostolica. Sic Dionysius Alexandrinus Martyrum Alexandrinorum gesta transmisit ad Fabium Antiochenum Antistitem, immo, et sue ipsius confessionis Acta in epistola adversus Germanum inseruit. Plura etiam de ejusmodi Martyrum agonibus habentur apud Cyprianum in ejus epistolis, quibus Sanctus Antistes priorum martyrum exemplo posteriores ad tormenta fortiter perferenda excitabat. Tandem Ecclesiae, quae tantis viris ornatae fuerant, post consummatum eorum martyrium, totam rerum gestarum seriem in epistola encyclica descriptam, transmittebant ad alias Ecclesias, ut non solum apud se verum etiam apud exteriores regiones, tam illustrum virorum memoria celebraretur. Id fecere Smyrnenses post Beati Polycarpi passionem; nec non Lugdunenses, et Viennenses in Epistola ad Asiae, et Phrygiae fratres. Attamen plororumque Martyrum Acta non solum diurnitate temporis, sed etiam tyrannorum malitia excederunt.

II. Cum enim advertissent Christiani nominis hostes ejusmodi scriptis fidelium animos in sua Religione confirmari, et accendi, non Christianis solum, sed etiam Christianorum libris bellum indixere, quod etiam ante magnam Diocletiani persecutionem gentilibus exprobavit Ar-

nobius sub finem libri 4. adversus Gentes: quin et non nulli provinciarum Praesides hoc pacto cavebant, ne Martyrum costantia victi erubescerent, ut diserte observat de Daciano Hispaniarum Praeside auctor antiquus, qui Acta S. Vincentii concinnavit. Eam rem conqueritur Prudentius in Hymno de sanctis Martyribus Emetherio, et Chelidonio, quorum martyrii acta gentiles suppresserant, ne apud Christianos celebrarentur. Idem de Italia asserit auctor passionis Sancti Anastasii Fullonis, martyris Salomoniani. Immo in illa extrema Diocletiani persecutione res ita tumultuose agebantur, ut plerumque Christiani sine ulla juris formula, et quasi jure belli, ut loquitur Eusebius, turnatim interficerentur: quorum proinde Martyrum ne quidem nomina, nedum Acta posteris innotuerunt.

III. Ea enim fuit antiquitus Ecclesiae Catholicae consuetudo, ut eorum Martyrum, quorum festa peragebantur, recitarentur gesta in Conventibus publicis. Hunc fuisse Ecclesiae Africane morem, probant varia Augustini testimonia, quae passim occurrunt. Eadem erat Gallicanae Ecclesiae consuetudo, ut patet ex Sermone 95. S. Caesarii Arelatensis Episcopi. Idem etiam in Hispaniarum Ecclesiis observatum fuisse constat ex Brailionis Episcopi praefatione in vitam S. Emiliani. Porro non solum palam in conventibus publicis legebantur Martyrum Acta, sed etiam fideles ea apud se privatum diligenter evolvere solebant. Eorum lectiones discipulo suo maxime commendat Sanctus Nilus Beati Chrysostomi discipulus, quam lectionem utilissimam esse Monachis affirmat Cassiodorus. Tanta vero erat quorundam viorum Sanctorum erga ejusmodi sacra monumenta religio, ut ea semper secum, etiam in ipsis itineribus deferrent. Sed hic proferre juvabit, quid de ejusmodi sacris lectionibus seuserit Josephus Scaliger, vir certe apprime eruditus. Hic in animadversionibus Eusebianis de Sancti Polycarpi, aliorumque Martyrum sinceris Actis agens, sic loquitur: *Certe ego nihil unquam in Historia Ecclesiastica vidi a cuius lectione commotior recedam, at non amplius meus esse videar.*

IV. Cum itaque tanto in pretio apud omnes essent Martyrum Acta, mirum non est, si viri sacrae antiquitatis studiosi in iis colligendis operam dederint. Celebris est inter alios Eusebius Caesareae Palaestinae Episcopus, qui praeter ea, quae de Sanctis Martyribus in Historia Ecclesiastica refert, duos de eorum gestis singulares libros edidit. Prior quem Αρχαῖων Μαρτυρῶν συναγωγὴν appellat, veterum Martyrum Acta genuina complectebatur, quantum ex iis, quae de hoc libro in Historia habet, colligere fas est: in posteriori autem, quem de Martyribus Palaestinae inscripsit, narrat ea, quae de suea provinciae Martyribus in magna Diocletiani persecutione, ipse rebus gestis praesens viderat, et audierat. Insuper Ceraunium Episcopum Parisiensem, qui saeculo septimo ineunte floruit, Wharnarius Eusebio Caesariensi comparat, quod Sanctorum Martyrum gesta pro amore Religionis congregare in urbe Parisiaca devotus intenderet. Omitto Gregorium Turonensem Episcopum, et Fortunatum Pictaviensem, qui ut omnes norunt, multa de Sanctis, eorumque miraculis conscripsere.

V. Saeculo IX. Anastasius Bibliothecarius Petri Gaivensis Episcopi hortatu aliquot Sanctorum gesta e Graeco in latinum transtulit. Actis Martyrum colligendis Johannes S. R. E. Diaconus insudavit. Inter ejusmodi Scriptores recepsendus est etiam Frodoardus, qui praeter opera *adita*, scripsit libros quindecim de *Triumphis Martyrum*. Verum ad nostram usque aetatem dumtaxat ultimam partem libri XII. pervenit, quam publici juris fecit Mabillonius. Celebris fuit apud Graecos Symeon cognomento Metaphrastes, qui Sanctorum Acta undique conquisito in unum collegit, quamvis hoc in eo viri eruditis merito reprehensione dignum judicent, quod eorum nonnulla variis interpolaverit additamentis, nova aliquot, cum vetera deficerent, proprio marte cuderit. Joannem de Voragine, Legenda, quam vulgo appellant, aureae, auctorem, Petrum de Natalibus, Georgium Wicelium, aliasque ejusmodi collectores praetermitto, qui Sanctorum gesta contraxere. Lipomanus Episcopus Ve-

ronensis, Sanctorum vitas, et Martyrum passiones ita collegt, ut ipsius scholia ab actorum textu secernerentur: multas etiam e Graecis edidit, sed per Guillelmum Sirleatum, postea Cardinalem, Gentianus Hervetus Canonicus Rhemensis. Laurentius Surius Monachus Carthusianus, qui tum ex editis, tum ex codicibus manuscriptis novam collectionem adornavit. Is nonnulla addidit, mutavitque et quamplura ex impurioribus quandoque fontibus hausit. Surii opus post illius obitum auxit Jacobus Musander, additis tribus tomis, atque Adonis Martyrologio. Tandem auctum, atque in duodecim tomos distributum edidere Johannes Krepsius, et Hermannus Milius. Theodoricus Ruinart Congregationis S. Mauri Monachus suam vulgavit Actorum Martyrum collectionem, cui merito titulum praefixit: *Acta Martyrum sincera*: ex manuscriptis optimae notae edidit. Collectio RR. PP. Antuerpiensem Soc. Jesu omnium est amplissima, quam Johannes Bollandus, ejusque doctissimi successores, incredibili labore, et diligentia, conquisitis, et collectis ex tota fere Europa Sanctorum gestis, absolutissimum opus, cui par esse nequit, dederunt.

CAPUT VI.

De ritu sacrarum Concionum.

1. Sermones, qui proxime psalmodiam (1), lectione-
sque de sacris Scripturis excipiebant, vulgo nuncupati
Homiliae a graeco vocabulo Ομιλιαι, quod sermonem
quemcumque significat, sive ab ipso concionatore com-
positum, sive de libro quodam lectum. Inter latinos ple-
rumque dicti *Tractatus*, uti ex plurimis Cypriani, Am-
brosii, Augustini, Optati, aliorumque locis constat. Ab
Augustino, et Hieronymo haud semel Disputationes ad-
pellantur. Tertullianus de *Anima* cap. I. eos vocat *Ad-*

(1) Ferrari, *De ritu Sacrarum Ecclesiae Catholicae concionum*. Cap. I. et seqq.

locutiones. In sacris litteris, ac praesertim in Epistolis S. Pauli dicuntur *Doctrinae*; et Praedicantes appellantur Doctores quod Vincentius Lirinensis *Commonit.* cap. XL. observat idem esse, ac Tractatores posteriorum aetatum. Tandem ipsem Paulus I. ad Corinth. cap. II. v. 14. ad idem significandum vocabulo utitur *Praeconium*, quae vox nonnunquam ab Ecclesiasticis Scriptoribus post ipsum adhibetur. Antiquitus mos in Ecclesia viguit, qui et modo etiam viget, ut concionaturi sermonem, cum brevi auxiliis divini petitione auspicarentur; ac idcirco populi etiam precibus se commendarent. Hinc frequentes apud Augustinum formulae illae, *Det nobis Dominus aperire mysteria, Donet mihi aliquid dignum de se dicere, Adjuvet Deus orationibus vestris*. Praeterea etiam petitione Sermones finire consueverunt; id ex Augustino perquam manifestum est, cujus plures Homiliae clauduntur nota quadam precatiōnis formula. Multis in locis salutatio *pax vobis* in Sermonis initio adhibita est, ad quam populus respondebat: *et cum spiritu tuo*, uti patet ex Chrysostomo et Optato. Nonnunquam Sermoni brevis quae-dam benedictio praemissa est; id ex pluribus Chrysostomi homiliis constat. Sacrae conciones Sanctissimae Tri-nitatis laudatione conclusae semper et terminatae: id non modo Augustinus, Chrysostomus, Basilius, Leo M. aliique praestitere, qui post Arianam haeresim claruerunt, verum et Originem, Dyonisium Alex. aliasque antiquiores praestitisse, auctor est Basilius *de Spiritu Sancto* cap. XXIX.

II. Conciones ut plurimum a sedentibus habitae sunt: hanc Africanarum Ecclesiarum praxin fuisse Optatus, et Augustinus testantur. Eamdem consuetudinem in Orientalibus quoque Ecclesiis viguisse, probant perspicua Chrysostomi, Nysseni, aliorumque testimonia. Verum non negaverim, veteres aliquando stantes fuisse concionatos, uti aliquot Chrysostomi et Augustini loca indi-
cant: at hae generalis regulae exceptions sunt. Audi-
tores quod spectat, in Ecclesiis Africanis generali regula
stantes sermones audire debuisse, Optatus, et Augusti-